

УДК 37.013.42.376

Т.В. Скрипник
dr.skrypnyk@gmail.com

СТРАТЕГІЇ КЛАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ

Відомості про автора: Скрипник Тетяна, доктор психологічних наук, професор кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка, м.Київ, Україна. Коло наукових інтересів: системна допомога дітям з аутизмом, стандарти психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами міждисциплінарною командою. E-mail: dr.skrypnyk@gmail.com

Contact: Tetiana Skrypnyk, Doctor of Psychology, Professor of the Department of Special psychology and inclusive education. Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University.

Скрипник Т.В. Стратегії класного менеджменту для інклюзивного середовища. Статтю присвячено усвідомленому й відповідальному процесу розбудови інклюзивного середовища в Україні. Визначено труднощі, які ускладнюють впровадження інклюзії у нашій країні. в історичному ракурсі подано ідею перетворення освітнього середовища як задіяння зовнішніх ресурсів, необхідних для безперешкодної освіти осіб з особливими потребами, а також досягнення ними таких якостей, як: самодисциплінованість, самомотивація й високий рівень відповідальності. Введено поняття „класний менеджмент” як планування цікавого і привабливого розвивального середовища для досягнення навчально-виховних цілей. Наголошено, що для забезпечення успішного керування класом, необхідно відповідним чином використовувати в класі простір, розробляти і застосовувати правила в класі, створювати позитивну атмосферу між всіма учасниками освітнього процесу. Представлено три головні завдання, які пов’язані з особистісним і соціальним зростанням учнів і мають вирішуватися завдяки класному менеджменту: збагачувати індивідуальний досвід кожної дитини; сприяти становленню її самостійності; впливати на розвиток її соціального інтелекту. Йдеться про предметно-просторові, організаційно-сміслові та соціально-психологічні ресурси середовища, на які має бути розповсюджено класний менеджмент. Щодо дітей з аутизмом це стосується передусім таких позицій, як: структурований простір, час, діяльність; візуальна підтримка, соціальний розвиток, сенсорні стратегії, генералізація знань тощо. Стратегії класного

менеджменту мають стати зручним інструментом педагогічної майстерності педагога і уможливити безперешкодну і відповідну освіту для осіб з особливими потребами.

Ключові слова: класний менеджмент, ресурси середовища, учні з аутизмом.

Скрипник Т.В. Стратегии классного менеджмента для инклюзивной среды. Стаття посвящена осознанному и ответственному процессу развития инклюзивного среды в Украине. Определены трудности, которые мешают внедрению инклюзии в нашей стране. В историческом ракурсе представлены идеи преобразования образовательной среды, задействование внешних ресурсов, необходимых для беспрепятственного образования лиц с особыми потребностями, а также достижения ими таких качеств, как: самодисциплинированность, самомотивация и высокий уровень ответственности. Введено понятие "классный менеджмент" как планирование интересной и привлекательной развивающей среды для достижения учебно-воспитательных целей. Отмечено, что для обеспечения успешного управления классом, необходимо соответствующим образом использовать в классе пространство, разрабатывать и применять классные правила, создавать позитивную атмосферу между всеми участниками образовательного процесса. Представлены три главные задачи, связанные с личностным и социальным ростом учеников, которые должны разрешаться благодаря классному менеджменту: обогащать индивидуальный опыт каждого ребенка; способствовать становлению его самостоятельности; влиять на развитие его социального интеллекта. Речь идет о предметно-пространственных, организационно-смысловых и социально-психологических ресурсах среды, на которые должен распространяться классный менеджмент. В отношении детей с аутизмом это касается прежде всего таких позиций, как: структурированные: пространство, время, деятельность; визуальная поддержка, социальное развитие, сенсорные стратегии, генерализация знаний и тому подобное. Стратегии классного менеджмента должны стать удобным инструментом педагогического мастерства педагога и способствовать беспрепятственному и соответствующему образованию лиц с особыми потребностями.

Ключевые слова: классный менеджмент, ресурсы среды, ученики с аутизмом.

Skripnik T.V. Classroom management strategies to create an inclusive learning environment. The article describes the pedagogical research designed to meet of the children's special needs and the conditions under which these needs can be satisfied. Students with autism require a different intervention, adjustment or curriculum and instructional modifications to accommodate there special needs. The strategies can create

classroom management goals that are effective for both teacher and students in the classroom. Studies show that there is a strong relationship between classroom management and student achievement, and the most important factors which affect student learning are classroom management. Classrooms serving students with autism should have definite classroom management strategies. They include: schedule; an effective classroom set up created specifically to meet the needs of students with autism: visual supports, creating boundaries, individualization and organization, utilized and programmed into the daily operations of the class; data collection system: SMART goals will need to be measured using effective data collection methods; written plan for classroom roles and responsibilities; weekly IEP meeting; language based techniques; augmentative and alternative communication; sensory strategies. It is established that in order to achieve successful classroom management, it is necessary to appropriately utilize classroom space, identify and implement classroom rules, utilize reinforcements in classroom management, hold students responsible during the process of instruction and assessment, create both a positive classroom environment, and partnerships between teachers and students. Therefore, classroom management is everything from the physical appearance and the setup of the classroom, the routines and rules of a classroom, student responsibilities to the teacher, student relationships, disciplinary actions, teaching strategies and the teachers' displayed personality. As far as teaching students with special needs requires specialized teaching skills we taught 5 teacher to: create a safe and welcoming classroom environment; organize the physical environment in a classroom; develop independent learners by implementing visuals and consistency around the classroom; create the class rules together and so on. We proved that thanks to these strategies teachers are able to better address the needs of their students, creating safe and welcoming environments where students are able to develop their social and academic skills, reaching their full potential.

Key words: classroom management, inclusive environment, students with autism.

Впровадження інклюзивної освіти в Україні є серйозним викликом, який необхідно системно аналізувати, продумано й узгоджено діяти для досягнення бажаної цілі. Складнощі впровадження освіти для дітей з особливими потребами в нашій країні пов'язані з різноплановими дефіцитами, серед яких:

- відсутність служби раннього втручання, яка б діяла за міжнародними стандартними вимогами до організації діяльності таких служб і уможлилювала розбудову стратегії розвитку дитини та кваліфіковану допомогу родині;

- брак традицій і культури здійснення корекційно-розвивальної роботи у співпраці з родиною. Глобальними помилками в цьому контексті є: 1) неврахування першочергової важливості взаємодії батьків з дитиною і обставин життєдіяльності дитини в умовах родини; 2)

заняття з дитиною виключно в індивідуальному режимі; 3) низька якість, неузгодженість і хаотичність тих корекційно-розвивальних заходів, які застосовують до дитини;

- брак централізованої і відповідної підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю, здатних усвідомлено і ефективно здійснювати освітню діяльність по відношенню до дітей зі складними порушеннями, до яких відносяться, наприклад, розлади аутистичного спектра;

- відсутність операційного складника інклюзивної практики, що надавав би чіткі орієнтири відносно дій команди супроводу;

- брак уваги до ресурсів дитини, опори на закономірності її розвитку, стигматизація дитини:

- відсутність знань і умінь щодо створення відповідного і безперешкодного навчання в закладі освіти.

Перетворення освітнього середовища в інклюзивному класі належить до так званих зовнішніх ресурсів. І керівною ідеєю тут може слугувати вислів видатного науковця Л. Виготського про те, що педагог має здійснювати активну роль: ліпити, кроїти, шматувати і різати елементи середовища, поєднувати їх найрізноманітнішим чином, щоб вони відповідали тому завданню, яке він перед собою поставив [1]. Суттєвий внесок щодо науково-практичних засад перетворення освітнього середовища здійснила С. Гайдукевич, представивши три групи середовищних ресурсів і деталізувавши їх особливості щодо дітей різних нозологій [2].

В зарубіжній літературі середовищний потенціал отримав назву „класний менеджмент”. Практико зорієнтовані підходи до його розбудови знаходимо у працях S.Akalin, B. Gimbert, B. Sucuoglu H. K. Wong, R. T. Wong та ін. [1; 6]. Попри те, що в інших країнах, передусім, у США, класний менеджмент отримав визнання і популярності як дієвий стратегічний засіб щодо осучаснення середовища, підпорядкування його найважливішим завданням розвитку і виховання дітей, в Україні ця тема досі лишається невідомою, а освітнє середовище вкрай застарілим. Це стосується таких аспектів, як: методичне забезпечення: особистісний і соціальний розвиток учнів, екологія педагога тощо.

Мета статті – розкрити сутність стратегій класного менеджменту, спрямованих на успішне впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами.

Ідеї взаємозв'язку особистості та довкілля була у центрі уваги багатьох філософів та науковців. Серед найвідоміших теорій психолого-педагогічного напрямку з цього питання: соціальна ситуація розвитку, а також ідея інтеріоризації Л. Виготського; теорія поля К. Левіна, методичні розробки Т. Дембо, Дж. Аткінсона, ідеї соціальної психології, численні психотерапевтичні напрями, синергетичний підхід. У всіх цих підходах людина постає не як окремих феномен, а вписана у контекст тонкого взаємозв'язку і взаємозумовленості з ближнім та віддаленим навколишнім середовищем.

Коли йдеться про інклюзивну практику, часто можна зустріти вислови, які пов'язані зі створенням безперешкодної освіти для осіб з особливими потребами, вживається також термін „універсальний дизайн”. Але за цими поняттями частіше за все стоїть уявлення про доступність освіти для осіб на візочках, а безбар'єрність у цьому сенсі передбачає наявність пандусів та інших відповідних пристосувань. Ні в якому разі не применшуючи необхідність розбудови безперешкодного навчання для осіб на візочках, хочемо наголосити на тому, що інклюзивне середовище не зводиться тільки до архітектурної доступності, і фахівці закладів освіти мають усвідомлювати, що таке сучасний освітній простір і як він має задовольняти особливі потреби дітей з різними порушеннями розвитку.

Особливі освітні потреби дітей зумовлені їхніми ядерними порушеннями, з одного боку, і їхніми сильними сторонами, з іншого.

Це передусім такі освітні потреби, як:

1. Відповідні психолого-педагогічні методи і засоби підтримки цих дітей, які сприяють підвищенню їхніх адаптивних можливостей, що передбачає передусім нормалізацію психофізіологічного стану дитини, досягнення нею елементарного рівня сенсорної інтеграції та тонічної регуляції.

2. Особливі умови освітнього середовища, які сприяють зменшенню дестабілізаційних чинників для дітей з аутизмом.

3. Психолого-педагогічний супровід дитини в освітньому процесі, що здійснюється міждисциплінарною командою фахівців разом з батьками дитини: розроблення Індивідуальної програми розвитку, визначення актуальних цілей, ролі кожного з учасників команди в процесі узгодженого і послідовного досягнення цих цілей.

Білоруський науковець С. Гайдукевич систематизувала структурно-змістовні ресурси середовища та представила рекомендації щодо організації освітнього середовища для дітей з особливими потребами. Окрім положень, що узагальнюють необхідні складники сучасного освітнього середовища для дітей з особливими потребами, нею подано конкретизацію щодо вимог до середовища, що мають задовольняти потреби дітей з різними порушеннями розвитку: тяжкими вадами мовлення, інтелектуальною недостатністю, порушеннями слуху і зору. Значущість середовища як компонента інклюзивної та інтегративної практик настільки велика, що С. Гайдукевич вживає поняття „середовищний супровід” як таке, що має не меншу значущість, аніж „психолого-педагогічний супровід”.

Ретельні напрацювання зі стратегій класного менеджменту як успішного освітнього середовища, продумування його плану і покрокової реалізації представлено у роботах Harry K. Wong та Rosemary T. Wong [6].

Класний менеджмент як розбудова середовища, максимально ефективного для налагодження командної роботи з різнопланових

питань командного супроводу дітей з особливими потребами представлено у статті В. Gimbert [5].

Тему реалізації продуманого класного менеджменту задля налагодження продуктивного зворотного зв'язку і формування у дітей з особливими потребами відповідальності як інфернального локус-контролю представлено у розробках Akalin, S. та Sucuoglu B. [3].

Класний менеджмент – це планування цікавого і привабливого розвивального середовища для досягнення навчально-виховних цілей. А стратегії класного менеджменту – це інструмент, який педагоги можуть застосовувати для управління класною ситуацією, що сприяє ефективності навчально-виховного процесу, а також становленню продуктивних партнерських стосунків між вчителем і учнями.

Встановлено, що для забезпечення успішного керування класом, необхідно відповідним чином використовувати в класі простір, розробляти і застосовувати правила в класі, створювати позитивну атмосферу між всіма учасниками освітнього процесу.

У контексті навчання з опорою на план класного менеджменту йдеться про те, що успішні вчителі – це ті, в яких учні набувають особливих якостей: самодисциплінованості, самомотивації й високого рівня відповідальності. Освітнє середовище оформлене таким чином: на стендах, полицях і дошках розташована вся необхідна для успішної роботи учнів інформація, в якій закарбовано весь навчально-виховний процес (цікавий для дітей минулий досвід, актуальна інформація для сьогодення, плани на майбутнє). Завдяки попередній продуманості вчителя учні таких класів з 1-ї хвилини уроку охоплені цікавою, динамічною, практичною пізнавальною діяльністю: мають завдання; знають де їх знайти; розуміють, чому вони мають їх виконувати; знають, що від них очікують, орієнтуються на визначені разом правила.

Класний менеджмент продумують і впроваджують для всіх дітей, що сприяє досягненню найнеобхідніших цілей для їхнього особистісного та соціального зростання, а саме: 1) збагачувати індивідуальний досвід кожної дитини; 2) сприяти становленню її самостійності; 3) впливати на розвиток її соціального інтелекту.

Ці орієнтири докорінно різняться від типових для українських освітян завдань, пов'язаних із засвоєнням навчальних навичок і володіння знаннями. І тільки за умови суттєвого перетворення настанов і впровадження сучасних освітніх стратегій можливим стає те, що педагог починає сприяти набуттю учнями соціальної адаптації, самореалізації та життєвої компетентності.

Класний менеджмент розповсюджується на просторово-предметне і організаційно-смісловне поле, впливає на: формулювання правил, обов'язків, настанов; появу продуктивних взаємостосунків; розбудову стратегій навчання; знаходження допоміжних засобів і людських ресурсів.

У цій статті ми розкриємо зміст таких стратегій класного менеджменту, які варто застосовувати передусім для дітей з аутизмом,

хоча вони принципово змінюють на краще навчальну ситуацію для всіх дітей, а також для самих педагогів.

Тут йдеться про: 1) реалізацію принципу структурованості, що охоплює: простір, час і діяльність; 2) візуальну підтримку: розклад (на тиждень і не певний день), алгоритми виконання дій; правила, що регулюють поведінку учнів, фотографії, картинки, піктограми тощо; 3) особливий акцент на соціальний розвиток; 4) способи комунікації (наприклад, наявність додаткових пристосувань або розробок); 5) генералізація знань 6) сенсорні стратегії; 7) збирання даних.

Так, наприклад, правил, які у даний конкретний момент засвоюють діти, має бути не більше п'яти. Важливо, щоб вони були актуальні для певного класу, привабливі щодо формату подання, розташовані у зручному для показування на них місці для вчителя, і застосовувалися певний період, після якого їх замінюють на інші. Для деяких учнів певні картки з цих правил (або повністю всі правила у зменшеному розмірі) можуть бути також прикріплені на парті. У такому випадку до орієнтації на ці правила цих учнів може привчати, наприклад, асистент вчителя.

Надзвичайно важливим постає соціальний розвиток дитини з особливими потребами (що набуває особливої актуальності у випадку дитини з аутизмом); звертання уваги дитини на себе, як людину; створення умов, які б полегшували її перебування серед інших дітей; повернення уваги дитини до діяльності та різноманітних проявів навколишніх дітей (формування толерантності, вміння наслідувати, соціальної перцепції); використання картинок для комунікації; використання слів для формулювання запитання, або висловлення прохання.

Через брак соціальних якостей і нерозуміння контексту ситуації, дітям з аутизмом важко правильно (відповідно) відтворювати набути знання і уміння. Тому варто знати й використовувати певні шляхи генералізації умінь:

- 1) розповсюдження на всіх учасників команди супроводу:
  - ✓ візуалізованих правил;
  - ✓ певного стилю поведінки дорослого (напр., твердої позиції, очікувань, вимогливості);
  - ✓ певних фраз-реакцій на прояви дитини, які мають виховну функцію (напр., мені не подобається те, що ти робиш. Я вийду в іншу кімнату, коли ти заспокоїшся, приходь до мене);
  - ✓ певних дієвих технік (напр., ситуативне малювання з розвивальною ціллю);
- 2) поступове ускладнення обставин застосування умінь (від комфортних до розвивальних умов). Відпрацювання цих умінь у взаємодії з новими людьми, на іншому матеріалі, з підвищеним темпом, за ускладненими вимогами тощо.

Зважаючи на яскраво виражену у дітей з аутизмом вразливість щодо сенсорних вражень, варто спеціально застосовувати для них так звані сенсорні стратегії. Серед цих стратегій:

1) розроблення сенсорної дієти як продуманого плану занять і процедур, що забезпечують отримання дитиною сенсорного досвіду протягом дня, на кожному етапі життєдіяльності дитини, з урахуванням можливих ризиків.

2) використання та застосування:

- обтяжених предметів: жилету, килимочка, манжетів;
- антистресових іграшок, „сенсорної сумки”;
- вправ на гравітаційну стійкість, пропріоцептивні чутливість;

силових вправ;

- тактильної стимуляції;
- вібраційного масажу;
- музичного супроводу, запису звуків природи;
- дозвіл у певному місці і протягом певного часу здійснювати

сенсорні стереотипії (улюблені рухи та заняття).

Збирання даних для відслідковування динаміки розвитку і моніторингу загального процесу застосовують: відеозйомку, ведення повсякденних записів, заповнення „Щоденника комунікації команди супроводу”, оформлення бланків, таблиць. Визначення: хто саме, що саме і коли робить, а також – способи аналізу отриманої інформації.

Таким чином, класний менеджмент – це інноваційний метод перетворення освітнього середовища з метою досягнення ефективності навчального-виховного процесу в закладі освіти. Виявлено тісний взаємозв'язок між продуманими класними стратегіями і успішністю навчання учнів класу. План класного менеджменту має ґрунтуватися на цілісному аналізі потреб дітей і цілей їхнього навчання, передбачає розроблення системи методів і засобів задоволення цих потреб. Найбільший ефект від впровадження педагогічного дизайну для дітей з аутизмом – зменшення стресогенності навколишнього середовища і сприяння становленню здатності до цілеспрямованої діяльності як самостійно, так і разом з однолітками.

Подальше розроблення цієї теми полягає в систематизації можливих засобів перетворення освітнього середовища, підпорядкованих певним цілям, створення каталогів і методичних рекомендацій, що уможливають ефективне використання складових класного менеджменту в практичній діяльності педагогів задля здобуття дітьми з особливими потребами освіти, а також їхнього послідовного особистісного і соціального розвитку.

Бібліографія

1. **Выготский Л.С.** Педагогическая психология / Выготский Л.С. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. – 536 с. (Pedagogicheskaya psihologiya).
2. **Гайдукевич С. Е.** Средовой подход в инклюзивном образовании.

Инклюзивное образование: состояние, проблемы, перспективы / Гайдукевич С. Е. — Минск: Четыре четверти, 2007. — 34 с. (Sredovoy podhod v inklyuzivnom obrazovanii // Inklyuzivnoe obrazovanie: sostoyanie, problemyi, perspektivy). 3. **Akalin, S.,** Sucuoglu B. (2015). Effects of Classroom Management Intervention Based on Teacher Training and Performance Feedback on Outcomes of Teacher-Student Dyads in Inclusive Classrooms. Educational sciences-theory & practice, 15/3, p. 739-758. DOI: 10.12738/estp.2015.3.2543 ; 4. **Freiberg H. J.,** Huzinec C. A., Templeton S. M. (2009). Classroom management: A pathway to student achievement. A study of fourteen inner-city elementary schools. Elementary School Journal, 110, 63–80. doi:10.1086/598843. 5. **Gimbert B. (2008).** Classroom management instruction in the context of a school-university partnership: A case study of team-based curriculum deliberation, design, and delivery. Teacher Education & Practice, 21,300–328. 6. **Wong Harry K.,** Wong Rosemary T., Jondahl Sarah F., Ferguson Oretha F. THE Classroom Management Book Paperback (2014). Denton, Texas: Harry K Wong Pubn. – 308 p. inner-city elementary schools. Elementary School Journal, 110, 63–80. doi:10.1086/598843.

Авторський внесок: Скрипник Т.В. – 100%
Дата відправлення статті 16.03.17 р.

376-056.36 : 37.016 : 62/64] (043.5)

В. С. Товстоган
vtovst1957@mail.ru

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTI ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СТАРШОКЛАСНИКІВ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Відомості про автора: Товстоган Володимир Святославович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри корекційної освіти Херсонського державного університету, Херсон, Україна. У колі наукових інтересів: проблема корекції і розвитку дітей з порушенням інтелектуального розвитку та методики їх навчання. E-mail: vtovst1957@mail.ru

Contact: Profesor Vladimir Tovstogan , candidate of pedagogical Sciences, associate professor of speech Kherson state University, Kherson, Ukraine. Academic interests: development of children with violation of intellectual development and methodology of their educating. E-mail: vtovst1957@mail.ru